

ZAMEK KRÓLEWSKI
W WARSZAWIE - MUZEUM
REZYDENCJA KRÓLÓW I RZECZYPOSPOLITEJ

Skarb z Ptolemais

Skarb z Ptolemais
15 grudnia 2007 – 15 stycznia 2008 r.

Wystawa ze zbiorów Muzeum w Ptolemais, Muzeum Narodowego w Warszawie,
Instytutu Archeologii UW oraz zbiorów prywatnych.

Kuratorzy wystawy: **Piotr Jaworski (IA UW), Michał Zawadzki (ZK),**

Projekt scenografii: **Angelika Dłuska,**

Opracowanie graficzne: **Piotr Berezowski, Angelika Dłuska,**

Organizatorzy: **Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Zamek Królewski w Warszawie**

Ptolemais to jedno z najważniejszych miast grecko-rzymskich położonych w Cyrenajce, w wąskim pasie żyznej ziemi u libijskich wybrzeży Morza Śródziemnego – w tej części świata antycznego, gdzie niepodzielnie panuje pustynia, dochodząca praktycznie aż do morza. Wykopaliska archeologiczne, prowadzone w tym mieście od 2001 r. przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, przyniosły spektakularny sukces dzięki odkryciu tzw. Domu Leukaktiosa (zwanego też „Willą z widokiem”) – bogatej rezydencji prywatnej z III w. n.e., wraz z interesującym zespołem mozaik i malowideł ściennych zdobionych bogatym repertuarem motywów geometrycznych i figuralnych. W trakcie kilku sezonów wykopaliskowych odkryto również kilka tysięcy zabytków ruchomych reprezentujących takie kategorie znalezisk, jak: ceramika (kategoria zdecydowanie najliczniejsza), lampki (ponad 1000 egzemplarzy w całości lub fragmentach), obiekty kamienne (blisko 30 rzeźb i inskrypcji), szklane, terakotowe, kościane, metalowe, a także monety, w liczbie ponad 1400. Program polskich wykopalisk rozszerzył się z czasem o projekt przebadania całej insuli, czyli kwartału miejskiej zabudowy. Prace wykopaliskowe wspomagane są przez nowoczesne metody badań nieinwazyjnych, z wykorzystaniem metod geofizycznych, analizę zdjęć satelitarnych i fotografię lotniczą.

We wrześniu 2006 r., w domu sąsiadującym z Domem Leukaktiosa, odkryto skarb monet rzymskich datowanych na I-III w. n.e., zasypyany ok. połowy III w. n.e. w wyniku potężnego trzęsienia ziemi. Skarb z Ptolemais, liczący blisko 600 monet (w tym 15 srebrnych) i ważący około 12,5 kg, uznany został za jedno z najciekawszych odkryć w dziejach badań nad antyczną Cyrenajką. W dotychczasowej, ponad stuletniej historii badań archeologicznych w Cyrenajce, odkryto zaledwie kilka niewielkich skarbów monetarnych, z których żaden nie pochodził z okresu wczesno- lub środkoworzemskiego. Opracowanie naukowe monet odkrytych w znalezisku pozwala na precyzyjne ustalenie nieznaną dotychczas daty trzęsienia ziemi, które zniszczyło nie tylko dom ze skarbem, ale wszystkie miasta Cyrenajki i stanowi – obok wielkiego trzęsienia ziemi z 365 r. i podboju arabskiego – jedną z podstawowych dat w dziejach całej prowincji.

Skarb monet rzymskich odkryto na posadzce z ubitej ziemi, w jednym z pomieszczeń domu o charakterze przemysłowo-mieszkalnym. Umieszczenie w sąsiednim lokum pieca do wytopu miedzi, urządzonego – na co warto zwrócić uwagę – z wykorzystaniem konstrukcji dawnej latryny, wskazuje działalność metalurgiczną (prowadzoną na niewielką skalę), jako podstawowe źródło dochodów właściciela zdeponowanych monet. Jednorodna struktura nominalowa odkrytych monet wskazuje, że rzemieślnik ten pobierał za świadczoną usługę jeden sesterc (najwyższy rzymski nominal brązowy) lub jego wielokrotność. W 2007 r. skarb z Ptolemais poddany został konserwacji.

Wystawa *Skarb z Ptolemais* w Zamku Królewskim w Warszawie, stanowiła pierwszą publiczną prezentację odkrycia, będącego sukcesem nie tylko archeologów z Uniwersytetu Warszawskiego, ale całej polskiej archeologii śródziemnomorskiej. Dzięki przychylności libijskich służb starożytności, Instytut Archeologii UW uzyskał prawo do wykonania i przewiezienia do Polski gipsowych odlewów wszystkich monet wchodzących w skład skarbu. Oprócz zgody na wykonanie gipsowych kopii monet tworzących „skarb z Ptolemais”, władze libijskie zezwoliły też – co jest niezwykle rzadką praktyką w przypadku zabytków archeologicznych – na zaprezentowanie w Polsce kilku srebrnych i brązowych, oryginalnych monet wchodzących w skład znaleziska.

Gipsowe kopie zabytków, które z rozmaitych względów pozostawały niedostępne dla szerszej publiczności, już w okresie Renesansu, szczególnie zaś w XVIII i XIX w., stanowiły rozpowszechniony – dzięki łatwości wykonania i wizualnej atrakcyjności – sposób docierania najcenniejszych rzeźb, a także przedmiotów drobnej plastyki, do najdalej nawet położonych zakątków Europy. Oprócz oczywistej roli dekoracyjnej, gipsowe kopie posłużyły jako też nieoceniona pomoc w badaniach naukowych i kształceniu młodych adeptów sztuk plastycznych oraz historyków sztuki. Taką funkcję pełniły gipsowe kopie najsłynniejszych rzeźb starożytności zakupione przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego dla Malarni i Skulptorni – dwóch pracowni funkcjonujących w Zamku Warszawskim, w których przed upadkiem Rzeczypospolitej kształcili się pod kierunkiem Marcella Bacciarellego młodzi artyści polscy.

Wystawę gipsowych odlewów uzupełniło ponad 80 oryginalnych monet antycznych, pochodzących ze zbiorów Muzeum w Ptolemais, Muzeum Narodowego w Warszawie oraz zbiorów prywatnych. Oprócz kilku monet pochodzących ze skarbu, były wszystkim wyjątkowo rzadkie w zbiorach europejskich srebrne i brązowe monety prezentujące specyfikę antycznego mennictwa Cyrenajki – krainy, która jako pierwsza w Afryce – już w VII w. p.n.e. – zasiedlona została przez starożytnych Greków. Na wystawie będzie też można było obejrzeć kopię rzeźby Kybele siedzącej na tronie, którą odkryto w Ptolemais zaledwie 30 cm od skarbu monet rzymskich.

Wystawie *Skarb z Ptolemais* towarzyszył katalog, w którym – oprócz omówienia prezentowanych zabytków – znalazły się teksty poświęcone m.in. antycznemu miastu Ptolemais i prowadzonym w nim polskim badaniom archeologicznym, skarbowi monet rzymskich i jego konserwacji, a także liczącym już ponad 40 lat dziejom polskiej obecności w Libii. W roku 2008 mija bowiem 45 lat od zniszczenia w trzęsieniu ziemi miasta El-Merj (w starożytności Ptolemais stanowiła port tego miasta, znanego również pod nazwą Barka). Polskie przedsiębiorstwo Budimex otrzymało wówczas odpowiedzialne zadanie zbudowania nieopodal nowego, nowoczesnego miasta. Wkrótce potem do Libii napływać zaczęły kolejne firmy oraz tysiące polskich inżynierów i pracowników. W 2008 r., po wielu latach jakie minęły od odbudowy zniszczonej w trzęsieniu ziemi Barki, Budimex objął mecenatem wystawę skarbu, który 1750 lat temu pogrzebało w ziemi inne, groźniejsze w skutkach trzęsienie ziemi.

Wystawa była **czynna**:

od **wtorku** do **soboty** w godz. **10.00 – 16.00**

w **niedziele** w godz. **11.00 – 16.00**

w **poniedziałki** - nieczynna.

Bilet normalny **12,00 zł**

Bilet ulgowy **6,00 zł**

Wystawie towarzyszyła konferencja naukowa
Polskie badania archeologiczne w Ptolemais (Libia)

Zamek Królewski w Warszawie - Muzeum. Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej
www.zamek-krolewski.pl